

O STRANKAMA U STAROM DUBROVNIKU

(Prilog povijesti dubrovačkog društva 18. stoljeća)

ZARKO MULJACIĆ

23. travnja 1783. izdalo je Tajništvo Dubrovačke Republike vlastelinu Tomi Basiljeviću, koji se u to vrijeme nalazio na školovanju u inozemstvu, uvjerenje o vlasteostvu. U ovom dugom dokumentu konstatira se, da je T. Basiljević sin »Domini comitis Jacobi Thomae de Bassegli Patricij originarj, ac Senatorij ordinis viri« (podvukao Ž. M.) . . . »qui et supremum Patriae Magistratum gessit . . .«. Znači, da svatko ne može biti knez (op. Ž. M.). Nakon pohvale predaka s očeve i majčine strane, koji su, kako se vidi iz dokumenata starih preko 600 god., besprijeckorno živjeli i obavljali najodgovornije i najviše časti u Republici, dokumenat završava konstatacijom, da je T. Basiljević »verum originarium Nobilem Senatorij ordinis ex utroque sexu Paterno scilicet et Materno«. ¹ Iz ovoga se vidi, da je samo jedan dio plemstva mogao u to vrijeme biti biran u Senat, Malo vijeće i druge visoke časti, kao što su one kneza ili providnika.

Dvanaest godina kasnije, 25. lipnja 1795., nalazimo u istoj seriji »Fedi ed attestati« dokumenat, u kome se tvrdi, da nema klasa unutar dubrovačke vlastele. Što se tiče propisa o braku, koji vrijede za dubrovačku vlastelu, u tom se dokumentu kaže, da se vlastelin može oženiti dubrovačkom vladikom ili, po odobrenju Senata, i strankinjom plemenita roda, samo ako je katolikinja i ako su joj roditelji plemići plemenita porijekla (dakle, traže se barem 2 generacije plemenitih predaka, op. Ž. M.). ²

Očito je, da se između 1783. i 1795. dogodila neka krupna promjena u dubrovačkoj unutrašnjoj politici, koja je oduzela smisao podjeli plemstva na obične »nobiles« i na »patritii originarii et senatorii ordinis« i

¹ *Fedi ed attestati* 1761—1786, f. 237—238^b. U istoj seriji, sv. za god 1788—1790, f. 14, nalazi se uvjerenje, da su 4 generacije Tomine plemenite. Navode se imena svih tih predaka, članova obitelji, koje uživaju već više od 600 godina sva vlasteoska prava i pripuštene su svima častima »niuna eccettuata«.

² *Ib.*, sv. za 1794—1795, f. 96. »A tutti, e singoli, ai quali le presenti nostre pervenirano, e saranno presentate facciamo piena, ed indubitata fede, ed attestiamo; Che nella Nobiltà della Nostra Repubblica di Ragusa non vi sono classi . . . Datum Rha-gusii ex Nostro Palatio Die XXV mensis Junii 1795«. Za ovaj i mnoge druge, osobito genealoške podatke zahvaljujem upravitelju Državnog arhiva u Dubrovniku dr. Vinku Foretiću i arhivistima dr. I. Graciću i prof. Z. Šundrići.

zbog koje su ublažene ranije stroge odredbe u vezi s brakom dubrovačke vlastele. Ova je promjena u vezi s ishodom dugogodišnjih sukoba i razmirica između salamenkeza i sorboneza, dviju stranaka ili, kako ih je nazvao L. Vojnović konsorterija.³ Ogljedati nam je stoga, što se o tim sukobima može naći u javnim i privatnim dokumentima, kako bismo shvatili kriterij, po kome su se vlastela dijelila na ove dvije grupacije i da bismo lakše shvatili neke važne događaje u unutrašnjem životu Dubrovnik 18. stoljeća.

U radu »Salamankezi i sorbonezi, Prilog etimologiji našeg političkog nazivlja«⁴ iznio sam historijat ovih naziva i pokušao sam da ih etimološki objasnim. To naravno nije bilo moguće bez zalaženja u dubrovačku političku povijest. No kako je taj rad bio namijenjen filološkom časopisu, to sam tamo iznio već gotove rezultate s najnužnijom historijskom dokumentacijom. Ovdje se daje historijska analiza tih borba te se donose i objašnjavaju svi oni rijetki tekstovi, u kojima se govori o tim sukobima.

U navedenom radu utvrdili smo, da podjela na salamankeze i sorboneze nije nastala iz ideoloških razloga (konservativci - liberali ili sl.) već na osnovu »čistoće krvi«. Po pravilu svi su sorbonezi sinovi, unuci ili praunuci iz brakova, u kojima je majka (odnosno baba ili prababa) bila iz: 1) neke od deset obitelji »novog« plemstva, koje je 1664.—1678. agregirano,⁵ 2) bolje građanske kuće (od 1666. do 1682. smjeli su se dubrovački plemići ženiti građankama, kojima se otac nije bavio fizičkim radom),⁶ 3) (veoma rijetko) neke vandalmatinske plemićke obitelji (iz krajeva izvan zone Zadar-Kotor, što se poslije 1682. jedva toleriralo). Razumljivo je, da su sorbonezi bili i takvi, kojima je otac (odnosno djed, pradjed i t. d.) bio iz neke »nove« obitelji, bez obzira, što su se takvi ponekad ženili djevojkama iz »starog« plemstva, jer se njihova »čistoća krvi« nije mogla nikada sasvim izravnati s onom pripadnika čistih »starih« domova. Prema dubrovačkom shvaćanju onaj vlastelin, koji se oženio djevojkom iz domova, koji nisu bili ravni njegovu, nije ipso facto i sam po krvi postajao sorbonez, kao što će to biti njegova djeca, ali nije teško

³ L. Vojnović, »Salamankezi i sorbonezi«, *Dubrovački list II.*, Dubrovnik 1925, br. 22.

⁴ Poslan za broj 2. časopisa »Filologija«. Tu su i navedeni svi autori, koji pišu o predmetu.

⁵ M. Rešetar, »Nova dubrovačka vlastela«, *Dubrovački list II.*, Dubrovnik 1925, 13; Id., »Salamankezi i sorbonezi«, *ib.*, 19. Osim 10 dubrovačkih obitelji (građanskih ili vlasteoskih, koje su iz nekog razloga izgubile svoja prava): Boždarevića, Natalića, Zlatarića, Klačića, Primojevića, Seratura, Paolija, Vodopića, Sorkočevića-Bobaljevića i Đurđevića-Bernardo dobili su tih godina dubrovačko vlasteosstvo (ali samo titularno) dubrovački protektor kardinal Barberini i neki njegovi srodnici, markiz Annibale Porrone i sinovi Pietra Pierizzi iz Bolonje. Nema pravo J. Ch. v. Engel, *Geschichte des Freystaates Ragusa*, Wien 1807, 255—256, koji ih, prema djelu Nikole Bunića »*Descriptio ditionis Rhacusanae* . . .« spominje kao vlastelu ravnu prvima 10 obitelji. V. i D. Pavlović, »O krizi vlasteoskog staleža u Dubrovniku XVII veka«, *Zbornik radova XVII, SAN*, Beograd 1952, 27—38.

⁶ D. Pavlović, o. c.; M. Rešetar, »Posljednji dubrovački vlastelin«, *Dubrovački list II.*, Dubrovnik 1925, 25; Id., Predgovor u *Stari pisci hrvatski IX*, 3. izd., Zagreb 1938, gdje govori o djeci Dž. Gundulića.

zamisliti, da je takav često po osjećajima bio bliz sorbonezima i u tom smislu i politički djelovao bilo s razloga bračne sloge, bilo iz želje, da svoju djecu sačuva od diskriminacije, koja je (doduše blaže nego čiste sorboneze iz »novih« obitelji i brakove, u kojima je samo otac bio sorbonez) na jedan ili na drugi način trebalo da njih pogodi.⁷ Ne smije se podcijeniti i ekonomski momenat. Ako je netko prešao preko predrasuda svoje kaste, znači da je — apstrahirajući pokoji slučaj, u koji se upleo Amor — imao za to interesa, te da je svojta njegove žene imala načina, da ga za sebe i ekonomski priveže (nisu svi sorbonezi bili siromašni!). U 99% slučajeva sorbonezom se postajalo po krvi.⁸ Tek od kraja 18. st., kad je sorboneška struja postigla većinu, imamo nekoliko primjera, da je netko postao sorbonez, jer su mu žena ili svojta biti takvi.⁹

Kako ne raspoložemo podacima, kada je netko, tko po krvi nije bio, postao sorbonez po osjećajima, sporovodeći statistiku pazio sam samo na t. zv. »čistoću krvi«. Počeo sam od 1700., jer se te godine javljaju prvi punoljetni sinovi iz brakova sklopljenih 1682. Time sam dobio za svaki decenij brožani odnos salamankeza i sorboneza, koji su sačinjavali Veliko vijeće. Ovi brojevi ne smiju biti shvaćeni apsolutno, i to ne samo zbog spomenute rezerve (da muževi sorbonezica nisu uvijek bili gorljivi salamankezi), nego i zbog toga, što nam za mnogu vlastelu nije poznato, da li su sav svoj vijek sudjelovali u radu Velikog vijeća i drugih organa ili iz raznih razloga nisu dolazili u Vijeće. Bilo je, naime, uvijek vlastele, koja su doduše živjela na teritoriju Republike, ali nisu dolazila za kraće ili duže vrijeme zbog bolesti, starosti, obiteljskih razloga, službovanja na teritoriju, kazne privremenog isključenja i sl. Razumije se, da ni oni, koji su boravili u inozemstvu po privatnom ili državnom poslu, na školovanju, po kazni ili u dobrovoljnu progonstvu (bijeg pred suđenjem i sl.) nisu dolazili u Vijeće.¹⁰ Svi su ovi lišavali svoju stranku za neko vrijeme svog glasa. Nisam uzeo u obzir ni one, koji su, kako se čita u »Specchium«, postali svećenici ili redovnici, jer nam datum tog čina, kojim su gubili pravo sudjelovanja u političkom životu, nije skoro nikada poznat,¹¹ a po svojoj prilici nije mnogo udaljen od navršene 18. godine, kad su bili primljeni u Vijeće. Za pojedince, osuđene na gubitak vlasteoskih prava i kasnije re-

⁷ Prema »*Specchio del Maggior Consiglio*« 4/1, prvi knez, kome je mati Sorbonezica, bio je Vlaho Klima Menčetića u prosincu 1754. (f. 15 b), a zatim Maro Antun Brnje Kabužića u srpnju 1757. (f. 16). Kasnije su takvi slučajevi češći. Knezova, kojima je žena sorbonezica, bilo je mnogo prije na pr. Brnja Mara Kabužića, u listopadu 1710. (f. 4). Prvi čisto »novi« senator biran je tek 1783. (ib. 270 b), a knez 1786. (ib. 42), malovijećnik 1787. (ib. 37), a providnik 1789. (ib. 52 b).

⁸ Za ovo imamo podatke u genealoškim tablicama, koje iz tehničkih razloga nisu mogle biti tiskane, da rad ne postane suviše glomazan.

⁹ Na pr. Getaldići braća Božo Marija (ušao 1786.) i Dživo Alojz (ušao 1787.) Nikovi.

¹⁰ Za mnoge je u »*Specchio*« zabilježeno, gdje su umrli. Za neke nisu to dubrovačke vlasti znale. Tako je, na pr., kod imena Jera M. Bundića (ušao u Veliko vijeće 1686.), postavljen 24. XII. 1773. križ po odluci Malog vijeća, s motivacijom, da ima preko 100 godina, da se rodio, pa jer nema o njemu nikakvih vijesti, sigurno će biti umro (*Specchio* 3, f. 398 b).

¹¹ Osim Stijepa Nika Gučetića (ušao u Vel. vijeće 1700., ušao u dominikance 1702).

habilitirane, nije uvijek jasno, da li su se ponovo stečenim pravima i koristili (neki su rehabilitirani posthumno).¹² Napokon, teško bi bilo sastaviti takve tablice, koje bi vodile računa i o tome, kojega je dana i mjeseca netko ušao u Vijeće odnosno prestao biti velikovijećnik, a i kad bi se napravile, ne bi mogle biti apsolutno točne zbog spomenutih elemenata, koji će nam ostati možda za uvijek nepoznati. Imajući na umu sve te ograde, brojevi, do kojih sam došao ipak, grosso modo, pokazuju gotovo stalno pogoršavanje brojčanog odnosa na štetu salamankeza. Dok su 1700. ovi bili više nego peterostruko jači, četrdesetih godina jači su svega oko 3 puta, šezdesetih svega oko 2 puta, a od 1780. do 1800. gube premoć, tako da su sorbonezi od 1796. dalje stalno u većini, koja je isprva neznatna, ali postepeno raste.¹³ Evo tih brojeva:

Godina	Salamankezi	Sorbonezi
1700.	83	16
1710.	85	30
1720.	93	27
1730.	100	32
1740.	97	37
1750.	88	39
1760.	77	39
1770.	66	41
1780.	49	37
1790.	41	38
1800.	40	48
1808.	41	54

Zadarski dokumenat¹⁴ iz 1816., u kome su iznesene karakteristike svih tadašnjih plemića, koji su ulazili u obzir za primitak u austrijsku službu ili dobivanje državne pomoći (dakle i starijih maloljetnika) sadržava podatke o većem broju (48) sorboneza i manjini (svega 24) salamankeza, čemu treba pripojiti 12 samostalnih (neudatih ili udovica) sorbonezica i 7 salamankezica.¹⁵ Kako se vidi, pobjeda sorboneza je početkom austrijske vlasti potpuna.

¹² Na pr. za pet Boždarevića (*Specchio* 3, f. 397 b, 398, 399).

¹³ Izračunao sam, da je 1796. odnos Salamankeza i Sorboneza 43 : 44, 1797. god. 42 : 43, 1798. god. 45 : 47, 1799. god. 42 : 48.

¹⁴ *Državni arhiv u Zadru, Miscell. XVII, br. 16, str. 1—89 plus indeks. Spis nije potpisan. Kasnije je netko olovkom dodao uz naslov prvog dijela »L'elenco è dell'anno 1816«.* Gotovo je sigurno, da je I. Čulić, austrijski pouzdanik u Dubrovniku, sastavio spomenute karakteristike, samo ih je nečija druga ruka prepisala. (U istom fondu, pod br. 39, nalaze se, većinom potpisana, 44 »Tajna pisma fra I. Čulića iz Dubrovnika, upravljena šefu austrijske pokrajinske policije u Zadru od god. 1817. do god. 1844.«, gdje se za neke ličnosti daju identični ili veoma slični podaci). Na ovaj je spis prvi upozorio A. Solovjev u članku »Materinski jezik dubrovačke vlastele u vrijeme pada Republike«, *Dubrovački list I.*, Dubrovnik 1924, 32.

¹⁵ Anonimni izvjestilac referira o moralnopolitičkom liku pojedinaca prije 1806., za vrijeme francuske okupacije 1806.—1814. i za vrijeme austrijske vlasti (1814—1816?).

Ako još bolje preciziramo našu anketu, dobivamo za 1795. god. odnos 45 : 42 u korist salamankeza, dok je iduće 1796. odnos 44 : 43 u korist sorboneza. Time je precizirano vrijeme, kad se brojčani odnos i de iure izmijenio, dok je de facto, zbog svih imponderabilnih elemenata o kojima statistika ne može voditi računa, i pri čemu stvar ne treba gledati simplicistički (jer nisu tabori ostali tako dugo i u vijećima oštro ograničeni), salamankeška većina dovedena u pitanje sigurno mnogo prije. Ustavna reforma iz 1791. nije, kako se vidi iz suvremena dokumenta, imala druge svrhe do da sačuva za salamankeze — ekstremiste neke časti, do kojih bi oni teško došli glasanjem, pa im se stoga sistem ždrebanja prikazao kao zadnje sredstvo.¹⁶

Ako se uzme u obzir, da su vlastela ulazila u Veliko vijeće sa navršenom 18. godinom, onda se pored bioloških razloga (veći natalitet i brojnija muška djeca u sorboneškim obiteljima) moraju uočiti i sociološki, pa će nam oni, koji budu proučavali ekonomsku povijest starog Dubrovnika, morati odgovoriti i na pitanje, zašto je između 1775. i 1785. bilo toliko mnogo sorboneških brakova. Nije slučajno, što se ovaj period vremenski poklapa s predzadnjim velikim usponom dubrovačke privrede.

Prema spomenutom zadarskom dokumentu 1816. su bili salamankezi svi Basiljevići-Gučetići, Đurđevići (obje grane Giorgi-Bona i Giorgi-Bonda), Gradići, Pucići, Ranjine, Rastići i Tudiševići. Sorbonezi su bili svi Bunići, Boždarevići, Kabužići, Crijevići, Getaldići, Menčetići, Natalići, Sarake, Džamanjčići i Zlatarići. Od Sorkočevića i Gučetića neki su rodovi pripadali prvima, a neki drugima, ali tako, da je uvijek cijeli rod na jednoj strani. Kako je istaknuti frankofil Antun Sorkočević zabilježen kao salamankez, a isto tako i neki drugi frankofili, a budući da frankofila ima i na drugoj strani, bilo mi je jasno, da se radi o podjeli na osnovu »čistoće« k krvi. Stoga sam za sve muške članove sorboneških obitelji potražio podatke iz matica, počevši od 1664. dalje (velika je šteta, da se Knjiga vjenčanih u katedrali od 1670. do 1705. nije sačuvala, pa sam morao indirektno — po sinovima — pronalaziti, tko je čija žena).¹⁷ Usput sam potražio i podatke za obitelji, koje 1816. nijesu više postojale, kao na pr. za obitelji Buća, Bundić, Beneša, Prokuljić, Bobaljević i Gundulić, utvrdivši, da su sve, osim posljednje, ostale do kraja u muškoj

Naročito se zanima za veze sa slobodnim zidarstvom i tajnim društvima obrađenih osoba (a to su skoro svi onda živi odrasli plemići), ali i za njihovu školsku spremu, eventualne literarne sposobnosti, poznavanje jezika, imovno i zdravstveno stanje, karakter, ugled, krug u kojemu se kreću, utjecaj, koji imaju na narod i seljaštvo i za što bi se mogli upotrebiti. Na kraju daje savjete (većinom negativne), da li da se dotičnom dade služba ili potpora.

¹⁶ V. ovdje bilj. 43.

¹⁷ Osim dubrovačkih matica pregledao sam i rukopis »*Indice delle famiglie nobili che dai libri del Battesimo, Matrimonj e Mortorj si sono potute dai libri rimasti ricavare, giache dal Terremoto, indi dal fuoco si sono perduti gli altri libri*«. (Državni arhiv u Dubrovniku, Novonabavljene arhivalije, br. 46). Tu podaci dopiru otprilike do 1770. Nisam smatrao potrebnim citirati matice i rps 46, osim izuzetno, jer bi time moj rad postao preglomazan. Za neke slučajeve, morao sam indirektno dolaziti do podataka, jer brak nije registriran u spomenutim maticama (možda je sklopljen izvan Dubrovnika ili sl.).

lozi salamankeške. Što se tiče »novih« obitelji Paolija, Klačića, Sorkočevića-Bobaljevića, Đurđevića-Bernardo, Serratura, Primojevića i Vodopića, koje su prije 1816. izumrle, takvo istraživanje nije bilo potrebno, jer te obitelji nisu po dubrovačkom shvaćanju onoga doba ni na kakav način mogle »popraviti« svoju krv. Iz mase podataka iz knjiga vjenčanih i rođenih može se lijepo pratiti, kako su stare dubrovačke vlasteoske obitelji Bunića, Kabužića, Crijevića, Menčetića, Džamanjića, Getaldića, Gundulića i Sarake malo po malo, neke brže, a neke sporije, prelazile u sorboneški tabor. Isto vrijedi i za 3 roda Gučetića i 3 roda Sorkočevića, dok je većina tih obitelji ipak ostala salamankeška. Ovaj proces se može zorno vidjeti na tablicama, koje zbog tehničkih razloga nisu mogle biti tiskane.

Prvi ozbiljniji sukobi unutar dubrovačke vlasteoske klase zbivaju se krajem 1762. i početkom 1763. Treba isključiti povod, koji bilježi Engel, da je do nereda došlo zbog toga, što se »stari« plemić Kabužić vjerio s djevojkom iz »nove« vlastele pa je zbog toga trebalo da bude isključen iz Velikog vijeća.¹⁸ Kako se iz naših tablica vidi, svi su Kabužići u to doba već sorbonezi. Prije će biti istina, da je do sukoba došlo zbog pokušaja jedne skupine »starih« (sedmero braće Sorkočević-Debo) i s njima rodbinski povezanih obitelji, da zavedu oligarhiju. Taj je pokušaj doveo do zbliženja jednog dijela »starih« s »novima«. Nakon nekoliko mjeseci žestokih borbi, koje su se iz Dvora prenijele i na ulice i pošto je došlo do skoro potpunog bezvlada, jer se organi vlasti za novu 1763. nisu bez kvoruma mogli birati, a stari djelomično nijesu više funkcionirali, došlo je kompromisom do ustavne reforme iz 1763. Jedna odredba prihvaćena tom zgodom davala je kod biranja u Senatu pravo glasa samo trojici iz iste grane neke obitelji (mogli su glasati samo ili tri brata, ili otac i dva sina), a u slučaju kad se tražila većina od 2/3, 3/4 ili 7/8 (t. zv. *strette*), samo su dva člana smjela glasati.¹⁹ Time su nastali povoljni uvjeti, da se oni »stari«, koji su privremeno bili stupili u savez s »novima«, opet vrate svome taboru (N. B. nazivi »sorbonezi« i »salamankezi« za ovo doba nisu još potvrđeni),²⁰ i da ovako polarizirana vlasteoska vijeća budu i dalje pozornica žestokih stranačkih borbi.

Kako službeni dokumenti govore o ovim sukobima vrlo suzdržljivo i između redaka, to sam najprije proučio dokumente privatnog porijekla, i to korespondenciju iz Arhiva Basiljevića (dosta mlake salamankeške obitelji), pisma Miha Sorkočevića i Džona Rastića (oboje su salamankezi) iz Arhiva obitelji Bizzaro, pa spise istaknutog sorboneza Dživa Natalića, filozofa, koji je u doba austrijske vlasti pisao o dubrovačkoj

¹⁸ J. Ch. v. Engel, o. c., 262.

¹⁹ Zasada vidi V. Jelavić, »O dubrovačko-francuskim odnosima u god. 1756.—1776.«, *Glasnik Zemaljskog muzeja B. i H.*, 1906., 517—553. Zahvaljujem dr. V. Foretiću, upravitelju Drž. arhiva u Dubrovniku, koji mi je ljubazno stavio na uvid poglavlje u vezi s tim neredima iz »*Povijesti Dubrovačke republike*«, koju piše.

²⁰ Prvi put sam našao naziv »*partito dei Sorbonesi*« 1781., a »*salamanchese*« 1785. V. o tome Ž. Muljačić, o. c., *Filologija II.*, bilj. 1.

prošlosti i uzrocima gubitka nezavisnosti.²¹ Prava je šteta, da nisam mogao doći do pisama iz sorboneških obitelji.

Istom pošto sam analizirao cum grano salis (jer nisu zbog pristranosti uvijek mogle biti objektivne) podatke iz spisa ovih ličnosti, rijetke vijesti iz zapisnika vijeća i drugih javnopravnih dokumenata postale su mnogo jasnije. Usporedivši sve ovo sa statističkim podacima o pripadnosti svakog pojedinog vlastelina, postalo mi je jasno, da je u Dubrovniku kroz nekoliko decenija postojao živ politički stranački život i da su se stranačka previranja, ma da često razlozi sukoba nisu bili principiijelne naravi, bez sumnje odrazila i na unutrašnjem, a i na vanjskopolićkom planu.

Zadatak ovog mog rada jest, da pokaže na glavne faze ovih sukoba u političkom životu samog Dubrovnika iza 1763. god. Zbog nedostatka građe o ulozu tih (i drugih) stranaka u vanjskoj politici Dubrovnika mogu zasada samo upozoriti na neke probleme.

Dživo Natalić je u svome nedovršenom rukopisu »Storia di Ragusa« nadugo pisao o razlozima dubrovaćke propasti. Podatke o stranaćkom životu dobio je od staraca, kojih imena poblizje ne određuje (»*Ho sentito dire dai vecchi nostri . . .*«).²² Natalić napada obje stranke (ali ih ne zove po imenu). Iz svega se vidi, da mu je ipak simpatičnija vlastita. Zabilježio je nekoliko nepravdi, koje je vladajuća stranka, »*il partito allora preponderante*«, izvršila prema pripadnicima opozicije i prema narodu, koji je, uza svega pretrpljena zla, pokazao visoku svijest za vrijeme kaosa 1763. i nastavio je da obavlja svoj posao(!).²³

²¹ Sve u Državnom arhivu u Dubrovniku. Ubuduće upotrebljavam kratice *AB*, *ABi* i *Nat.*

²² *Nat.*, 16: . . . i senatori . . . essendo pochi (e fra pochi le emullazioni si acrescono) vollero accreditarsi l'uno sopra l'altro, e facevano delle preventive combricole per ottenere voti preponderanti per la nomina dei partigiani loro a tutte le Magistrate. A questo gravissimo male che fè accordare impieghi a chi meno lo merita . . . contribuirono anche i padri Gesuiti . . . Ho sentito dire dai vecchi nostri che a tempo loro nella stanza del Rettore de Gesuiti si riunivano verso la fine dell' anno i capi dei partiti allora preponderanti, e facevano le combricole e li concerti per conferire le cariche del nuovo anno a quei che venivano ivi designati . . . Onde li partiti fra questi (vizi) si innaspravano e progredivano sino a gran animosità ed arrivarono poco a meno che a guerra civile . . . « I. Stojanović, *Dubrovaćka književnost*, Dubrovnik 1900., 150, pobija tu predaju.

²³ *Ib.*, 16: »Il Partito allora preponderante per abbattere li altri attacco con false accuse il senatore Girolamo de Bona del partito contrario, che era conosciuto vero Padre della Patria, e smascherava con molta libertà i vizi, e disordini che li preponderanti commettevano. Questi determinarono intentarli qualche accusa, e sotto la maschera di legge (solita impostura de tiranni) condannarlo come colpevole ed escluderlo dal Governo. Alcuni de piu animosi del suo partito vedendo che questo minacciava tutti, non trovando via legale da diffendersi . . . pensarono ricorrere alle armi nel caso che non fossero riusciti a difenderlo colla sola verità e ragione. Uno o due di questi, andando nel Senato (f. 17) che dovea decidere sull' accusa, portarono dei stili sotto la Toga; ma uno dei più avveduti fra gli altri, sotto pretesto di abbracciarlo per calmarlo, lo palpò, vi tasteggiò l'arme, lo denunciò, e fu tosto espulso dalla sala, messo sotto giusto processo, esclusi quindi dal Giudizio i suoi Parenti, come erano preventivamente esclusi per legge quei del benchè falsamente accusato Bona e quindi il Partito accusante si trovò arbitro delle deliberazioni e tanto il Bona come il suo difensore furono relegati per più anni nelle loro ville, e privi di qualunque ingerenza o parte nel Go-

Natalić nam je zabilježio, očito sa mnogo žučljivosti, i podatak, da je ugledni senator i dobar govornik Lukša Sorkočević osamdesetih godina nastojao da uz pomoć Austrije, (kojoj je na svoju ruku obećao razne usluge, što su mogle upropastiti Republiku u doba idućeg austro-turskog rata od 1788—1791) podigne moć i ugled svoj i svoje obitelji. Zbog ovog pokušaja tiranije, veli dalje Natalić, dio salamankeza (*»il suo partito«*), koji je više volio nezavisnost domovine od avantura i tiranije, ustao je protiv tih planova. Sorkočević je ostao u manjini i morao se odreći svojih planova te se od žalosti ubio. Sve su ovo, naravski, iskoristili protivnici, i time je salamankeška većina, već i onako slaba, dovedena u pitanje.²⁴ O svemu ovome Natalić je pisao tobože s jednog nadstranačkog pjede-

verno. Da questa condanna poi calmato il collera delle discussioni, ebbero grazia. Un'altra appressapoco simile, e poco meno ingiusta sentenza fu pronunziata contro un altro Patrizio del Gran Consiglio che era del partito contrario all' allora trionfante . . .

Cio si vidde del 1763. quando che, dopo varie fluttuazioni di preponderanza, or da una parte, or dall'altra, billanciati i Partiti, da non potersi soprafare l'un l'altro, ne non potersi ordinare per la nomina de nuovi Magistrati, il governo restò quasi del tutto paralizzato per sei mesi; ed il Popolo, lungi dall'abusarne, esortava i Patrizi a conciliarsi, ed intanto si mantenne in perfetta regolarità, così che, al dir de vecchi stati presenti, non vi fu mai ne più tranquillità, ne più abbondanza. Tanta è la forza della moralità popolare!

²⁴ *Nat.*, f. 17: »In un momento il senatore Luca Sorgo trovò ne suoi talenti, facondia e ricchezze, il modo di farsi più accreditato. Acciecato quindi dall'orgoglio si lusingò poter in qualche modo consolidare in sua famiglia l'autorità sopra gli altri e con questa vista segregò l'unico figlio che avea dalla convivenza cogli altri giovani nobili, e gli fece dare un'educazione isolata a casa propria, lusingandosi farlo con ciò più accreditato, e con questa esaltazione mancata, lo rese poi malcontento in tutta la sua vita. Egli si fece nominare ambasciatore a Giuseppe II. quando che avea guerra con Turchi, e per avere poi il suo appoggio nelle viste d'ingrandimento, accettò a nome della Republica la proposizione di ricevere a Rugusa la cassa di guerra che Giuseppe intendeva promuovere nell'Albania; si lusingava egli che la forza del suo partito avrebbe fatto ratificare dalla Republica tale disposizione. Ma il suo partito era sostenuto dalla sua facondia (mezzo potente nei Governi Republicanì, e tanto pericoloso che dovrebbe essere proibito in un Senato che deve regolarsi colla stretta ragione) e questa non la trovava in suo fratello, rimasto a Ragusa, benchè fosse molto dotto. D'altronde, oltre gli Emuli suoi vi erano Senatori prudenti; e li più scrupolosi ancora viddero il pericolo a cui si esponeva la Republica, così altamente protetta dai Turchi e circondata da stati loro, se faceva questa lega coi loro nemici. Onde non solo fu obbligato disdirsi presso l'Imperatore, ma per troppo orgoglio perdè il credito che avea e la coscienza della propria colpa, gli fece perdere del tutto il cervello e per disperazione e paura si buttò da una finestra e peri. Questa sua smascherata tendenza alla tirannia scosse un poco li spiriti Republicanì ma non bastò a rinvigorirli per appieno. Indebolì quel partito e lo bilanciò coll' opposto (ciò che fu un qualche lenimento al male ma non lo tolse, perchè la grande deguaglianza delle sostanze, avendo bisogno una parte del soccorso dell'altra a cui dovea essere eguale in autorità, toglieva la libertà di opinione, che è l'anima dei Governi Republicanì) ma si cadde in un altro grave inconveniente, che è la principal causa del decadimento dello spirito patriottico. Sentendo i disordini sempre crescenti, che nascevano dalle cabale, e brighe reciproche, stanchi piuttosto di questa incomoda lotta, che rianimati dal vero spirito di amore Patrio, combinarono di toglierne l'occasione, con una legge fatta li 26. . . 1791, duratura per 20 anni, quasi per esperimento il di cui motivo dai Provveditori incaricati di formulare è così espresso: Considerando che brighe, fazioni e brogli hanno sempre portato danno alla Republica, massime quando vedevasi troppo diminuito il numero dei nobili, troviamo dover proporre . . . ecc.«.

stala, a u stvari braneci interese svoje stranke i svoje klase (ovo je osobito vidljivo iz pasusa o proganjanju gradana sa strane plemića).²⁵

Pisma Jakobice i Kate Basiljević-Bassegli sinu Tomu, koji se 1781.—1785. i 1788.—1792. nalazio u inozemstvu, a također i pisma Tomina šurjaka Balda Gučetića, donose gotovo uvijek vijesti o stanju u Dubrovniku. Pritom je interesantno, da se i majka i otac skoro jednako razumiju u politička zbivanja i da o tome izvještavaju sina u tuđini.

Ta su pisma neobično važna, jer su pisana u doba, kada je zategnutost između salamankeza i sorboneza dostigla maksimum i jer ih pišu dobro informirane osobe. Sintaksa im je dosta nezgrapna, mnogo toga je neprecizno izraženo ili treba čitati između redaka, pa ipak ta pisma kažu veoma mnogo.

Rekli smo, da su Basiljevići bili dosta mlaka salamankeška obitelj. Zbog neprilika, koje je imao njihov sin Tomo, koji se 1786. oženio bečkom barunicom Mimi von Born i zbog toga navukao na sebe prezir svih zadržanih salamankeza kao i zbog bahatosti Lukše i Miha Sorkočevića, braće Tomine majke, (Miho će voditi kasnije, uz pomoć svog odvjetnika salamankeza Džona Rastića, proces protiv Tomina oca zbog neke zemlje na Pelješcu), kao i zbog drugih razloga, ova je obitelj bila iz godine u godinu sve manje stranački disciplinirana, što se lijepo može vidjeti iz tona sačuvanih pisama.

Već iz prvog pisma, u kome ima vijesti, koje nas ovdje zanimaju, i u kome je naziv »partito dei sorbonesi«, koliko mi je poznato, prvi put zabilježen, piše Kata sinu 4. svibnja 1781. kritizirajući ispade ekstravagantnog salamankeza Seka Buće, koji je razjurio cijelu sorbonešku stranku. Istodobno se ruga sorbonezu markizu Buniću, koji se zavukao u svoju grušku vilu i nikamo ne izlazi bez tjelohranitelja bojeći se batina. Majci se takve stvari ne sviđaju nikako. Eto, to su plodovi strančarstva.²⁶

Po svoj prilici se ove riječi odnose na neke ulične recidive nereda, koji su se zbili u Senatu početkom 1781. (kad je Tomo još bio u Gradu).²⁷

²⁵ *Nat.*, f. 17: »Le discordie fra Patrizi procuravano maggior garanzia, e più protezione ai privati, perchè già per natura della Costituzione Republicana... ogni Patrizio doveva ambire di procurarsi la stima popolare e più quando che divisi i Patrizi trovavano nemici nel proprio ceto: quindi quando un Patrizio si metteva a perseguitare un privato... trovava tutti gli altri disposti a difendere il perseguitato, alcuni per moralità... alcuni stimolati anche dal desiderio... di acquistare la riputazione di giusti fra il Popolo. In fine quei molti del partito contrario, pronti a prendere occasione di discreditare li avversari come ingiusti; e questi tutti prendevano la difesa del perseguitato: così che fino agli ultimi tempi, correva il proverbio: che se uno vi perseguitava, 15 vi difendevano...«.

²⁶ *AB.*, C—2, 9, pismo 3. Neki Mlečanin Balbi vraća se u Mletke, gdje se Tomo privremeno nalazi. »Riderete al sentir da lui le pазze stravaganze del Bucchia, alle quali egli per sfortuna si trovò presente; chi lo direbbe che *Seco* (t. j. Seko Buća, tada ima oko 24 god.) ha sbaragliato il partito dei Sorbonesi piu che tutto il resto; il Marchese (t. j. Miho Filip Luka Bunić) si è ritirato a Gravosa e non sorte senza un guarda spalle, cosa vuol dire i partiti, quel che meritarebbe castigo riscote aplavusi; al mio modo di pensar questo non mi piace, che si pensi chi hà da pensar...«.

²⁷ J. Gelcich u Dodatku (»Appendice«) novog izdanja djela S. Razzi, *La storia di Ragusa*, Dubrovnik 1903., str. 268 piše o tome ne navodeći vrela.

Rezultati istrage, koju je sprovedla salamankeška većina, značajni su, jer su »dokazali«, da su sorbonezi krivi za taj nered. Senat je s 19 : 10 donio odluku, da se kazne krivci. Tako je sorbonez Maro Mata Džamanjić s 15 : 2 glasa lišen vlasteoskih prava i časti za 6 mj., Brnja Vlaha Kabužića s 18:1 kažnjen s 1 god. progonstva i 2 god. gubitka prava, Frano Augustin Mata Getaldića je za 2 mj. izgubio vlasteoska prava, Dživo Vlaha Kabužića za 1 mj., dok je salamankez Mato Nika Pucića s 14 : 2 oslobođen svake krivnje. U nastavku procesa sorbonez Frano Jero Mara Bunića izgubio je za 3 god. pravo da vrši razne časti (osim nadzora nad pečenjem kruha), a za 10 godina ne smije u Senat.²⁸

Dokumenti doduše ne govore, koje su stranačke pripadnosti okrivljeni, ali jer je znamo, stvar postaje jasnija.

Kata se poveselila uspjehu vlastite stranke. »Politički poslovi divno idu. Naš Miho je zadovoljan... Isključili su Dž. Kabužića i F. Getaldića, uređuju državnu blagajnu, a druga stranka regrutira nove snage sklapajući nove brakove: Obadva brata Getaldića, moji susjedi, oženili su se...«²⁹

Da su salamankezi bili na vlasti i krajem 1781., vidi se iz Katina pisma od 21. XII. 1781. Cijela zemlja, t. j. čitavo bolje društvo, veseli se Tominim uspjesima u inozemstvu. »Come siamò del partito superiore, siete divenuto l' Idolo del Paese...«³⁰

Čini se, da je hegemonija salamankeza u ovo doba čvrsta, pa opoziciji ne ostaje drugo nego da se ženi, jer svaki pokušaj otpora u Senatu biva skršen administrativnim mjerama, a na ulici batinama. Stoga nije čudo, da se malobrojni potomci čistih sorboneških obitelji (Natalići i sl.) ponašaju dosta skromno u toj borbi, pa će stari nastojati pridobiti njih raznim ustupcima (prvi »novi« vlastelin ulazi u Senat tek 1783., a postaje knez tek 1786.).³¹ Stoga je razumljivo, da se jedan Natalić druži s Basiljevićima i da preko njih pozdravlja Toma.³² Iz ovog se vidi, da je salamankezima bila opasnija grupacija sorboniziranih obitelji (Kabužić-Džamanjić-Getaldić i dr.), negoli čedni potomci novih obitelji (postoje još Paoli, Natalić, Boždarević i Zlatarić, dok je ostalih šest izumrlo).

U toku 1782. čini se, da je salamankeška hegemonija počela slabiti, jer Baldo Gučetić, Tomin šurjak, piše, da je »naša stranka« (ne kaže salamankeška, jer je to uvredljiv naziv, kojim ih zovu protivnici) preblaga i vrlo lagano kažnjava korupcionaše iz protivne stranke (na pr. Miha Džamanjića, koji je napravio svu silu protuzakonitih djela za vrijeme

²⁸ *Cons. rog.*, 189, 136'—138' (24. III. 1781.) i 141' (27. III. 1781.).

²⁹ *AB*, C—2, 9, p. 8 od 28. V. 1781. »Qui i afari politici vanno a maraviglia. Il nostro Miho è contento; si fanno sentire, anno scartato Giva Cabogu, e Frano Getaldi, metono in ordine le casse pupliche, e l'altra fazione si occupa a far reclute facendo nuovi sposalizij; i Getaldi miei vicini tutti due si sono sposati...« Mati očito misli na isključenja, o kojima je gore bila riječ.

³⁰ *Ib.*, p. 15.

³¹ »*Specchio*...« 4/1, f. 207'; *ib.*, f. 42.

³² *AB*, C—2, 9, p. 22 od 2. III. 1782.

kneževanja na Lastovu), a moglo bi se to iskoristiti, da se protivnici kompromitiraju i onemoguće. Suvišno je reći, zašto se Baldo jetko veseli bračnim neprilikama sorboneza markiza Bunića.³³

Čini se, da se tek 1783. pročulo u Dubrovniku za veze braće Sorkočević s Austrijom, pa su neki istaknuti salamankezi žestoko, pa čak i fizički napali braću. Sam knez (Baldo Gučetić Nikolin) zgrabio je u Malom vijeću Miha Sorkočevića za prsi i dobro ga prodrmao,³⁴ a Luka Đurđević-Bunić, također salamankez, izgrdio ga je na pasja kola u Dvoru.³⁵

³³ *Ib.*, p. 25 od 21. IV. 1782. Knez je u to doba Salamankez Frano Savina Rajnine. »Se desiderate saper le Pupliche (sc. cose) che interessan la politica, così per meglio dire il nostro Partito, queste farranno un crollo quando si crederan piu stabilite giache la nostra debolezza sempre ci rouina; ci facciamo sfugir le piu belle occasioni facendo triomfar la pietta o la nostra debolezza, sorella carnale della adulazione. Dovete sapere che Michiele Zamagna accusato delle piu grandi baronate fatte nella contea di Lagosta convinto e provato dai nostri (t. j. od Salamankeza, op. Ž. M.) fu punito con tre mesi di castello dove si meritava quella pena di Pero e anche maggiore per i suoi delitti. Vedete se si opera con ordine! Queste cose si trascuran mentre poi si studia giorno e notte per bear i Popoli con destinar Officiali che promoueran le arti e le Scienze, novi Proudimenti per deprimer il... (oštećeno) e cose simili. Cose tutte belle ma che fan rider ai sassi... Il nostro marchese Bona doppo tre mesi di matrimonio a proibito a sua moglie che Frano Zamagna non venghi da lei. Questa lo riceveva di nascosto, e sorpreso una sera in casa fu da lui cacciato con sasate dalla parte dei Giesuuiti. Questa comediola a dato a parlar al Publico che l'intreccio è stato bello. Vedete *plata ide sa vrata*...«.

O procesu protiv M. Džamanjića v. *Cons. rog.* 190, 96. Sud je odlučio, da se svi njegovi akti, izvršeni za vrijeme kneževanja na Lastovu, ponište, da ne smije više nikad tamo službovati, da ide 3 mj. u Revelin i plati 50 dukata sudskih troškova. U isto doba (*ib.*, 94^a—95) suđen je i Frano Jero M. Bunić zbog sličnih malverzacija.

³⁴ *AB, C*—2, 9, p. 49 od 20. V. 1783. Otac piše Tomu: »Il stato nostro politico atualmente susistite come l'auete lasciato alla vostra partenza .. con differenza soltanto che i Puzzi, ed i Gradi con Baldo Laffiza ce la fan contra la loro opposizione caualesca, e da matti li ha fatto cadere in certe petegolezze, che il Pregai conuenne metterli in pena, cioè a Luterano due mesi di Castello, un anno privo d'offizio, e beneficio, ed un anno che non possa parlare ne consultare nel Senato, ed a Laffiza sei mesi privazione d'offizio, e beneficio, e 10 giorni di casa. Il secondo aueua meritato maggiori castighi, giache s'era trasportato nel Minor Consiglio, essendo lui atual Rettore, e prese *dundo Miho* per il petto come Minore del detto Consiglio senza ragione, ne motivo, ma solamente perchè è matto...« Ovo se, čini se, zbilo u siječnju 1783., kad je knez bio Baldo Nika Gučetića, zvan Lafica. Mato Nika Pucića bit će da je »Luteran«, jer je on osuđen od Senata 22. V. 1783., *Cons. rog.* 191, 65^a, zbog »insolenze dette da Matteo Nic. di Pozza«, a Miho Sorkočević i srodnici, kao zainteresirane stranke, ni jesu smjele glasati.

Spise procesa protiv B. N. Gučetića »Lafice« nisam mogao naći. Iz ovog se pišma vidi, da se Basiljevići još drže sa Sorkočevićima, a da su protiv njih neki Pucići, Gradići i Gučetići. Otac indignirano javlja sinu Tomu ove vijesti i dodaje: »Cosa serve che li scriva le miserie Ragusesche, bisogna sostenersi come meglio si puole, e conseruare questa poca libertà... e l'onestà propria e il dovere d'un onesto uomo, giache con tanti furiosi, ignioranti, e tristi finirebbe il tutto in 24 ore, se da qualche onesto e zelante non uenisse riparato il suogho di pura bestialità. Ora si, che si puole confermare ogni uno, che piu vagliono quatro ben educati, che quatrocento rozzi, uilani, e mal intenzionati«.

³⁵ *Arhiv Basiljević-Gučetić, Koresp. C*—1, pismo M. Sorkočevića 2. VII. 1783. piše nećakinji Deši o Luki Đurđeviću-Buniću: »In fatti egli me ne dissé tante, che se fossero sorbe, non potrebbero capire nel carro di alcun villano. Appena le avrà dette

16. VI. 1783. Kata tužno konstatira, da se salamankeška većina održala samo zato, što u protivnoj stranci ima više budala nego u prvoj.³⁶

Predrevolucionarno raspoloženje u Evropi i nastojanja stranih sila, da se Dubrovnik opredijeli za njih u sukobu, koji se na Balkanu pripremao, uzrok su, da je idućih godina podjela po kriteriju »čistoće krvi« sve manje imala smisla. Razvoj dviju (ako ne i više) grupica od nekadašnje salamankeške jedinstvene stranke morao je voditi računa o novonastaloj atmosferi u Evropi. Simptomatično je, da se tih godina oko braće Sorkočevića okuplja grupa, koja dokazuje, da je »jedinospasavajuća« i da njoj može pristupiti svaki dobar i pošten rodoljub (dakle i sorbonez). Sve su to znakovi, da će se ubuduće političke grupacije formirati na drugim osnovama i da kriterij »čistoće krvi« sve više ide u pozadinu, iako ne biva sasvim zaboravljen.

Vodi jedne grupacije »starih« Pavu Saraki (umro 1785.), nije smetalo nimalo, što mu je žena bila sorbonezica.³⁷ Kako se čini, u to doba braća Sorkočević i njihova grupa u pitanjima unutrašnje politike čine neke vrste centar, koji je protiv ispada ekstremista iz oba tabora.³⁸ Međutim, oni imaju malo uspjeha zbog nepopularne politike oslanjanja na Austriju, a i zbog osobnih mana. Tako se Basiljevići 1784. na njih ljute, da se prave, kao da štede državni novac, a sami ga rasiplju koliko god mogu, dok na pr. njihovu sinu Tomu sprečavaju, da dobije neke sitne privilegije, koje su mu veoma potrebne u stranom svijetu.³⁹

tante a sua moglie in un anno. Esse però sono zucchero a paragone delle imputazioni calunniose che avventò contro l'onestà di mio fratello, e mia...».

³⁶ AB, C—2, 9, p. 50. »Io lascio al vostro Padre il dettaglio politico, per parte il nostro partito cominciava vacillare, ma un poco di giudizio di più nei nostri, e nesunismo nel altro a rimesse le forze, tanto che *Cepich* (t. j. Dživo Getaldić ili njegov otac Niko) dice: Più non c'è che un partito, *moj Scisce* (al Gradi), quel che loro ordinano »datum ex nostro Palzio (!)«, e voi direte 'ex nostro Ospitale'; questi sono soliti dialoghi del Caffè...».

³⁷ Žena mu je bila Pavle Orsata Antuna Crijevića, v. *Mat. krštenih*, 10, 332. U *ABi* čuvaju se pisma Džona Rastića Mihu Sorkočeviću iz 1785. (4 kom., tu ide još, kao peto, i pismo 2., koje je omaškom sortirano u korespondenciji Rastić—J. Bajamonti). U p. 3 (s. d., vjerojatno 13. V. 1785.) i 4 (18. V. 1785.) Rastić govori s mnogo pijeteta o Pavu Saraki, koji je teško bolestan (umro 16. V. 1785., *Mat. umrlih* 8, 207). Rastić veoma cijeni P. Saraku. U pismu 3 (dok je P. S. bio živ) veli: »Li veri amici (sc. ožalit će ga, op. Ž. M.) col proseguire calorosamente negli impegni i più premurosi del valoroso Atleta e col darsi tutto il moto per far risorgere dalle sue ceneri due o tre balle di più a quella fazione che tanto deve alla memoria, ed oh Dio voglia, che lo debba ancora alle operazioni del sig. Paolo. Già le spoglie sue sono le Bizantine. Chi le porterà avrà l'obbligo di rapresentare anche l'eroe che le doveva portare«.

³⁸ O kasnijem kulturnom radu Miha Sorkočevića v. Ž. Muljačić, »Dva priloga povijesti dubrovačkih akademija«, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, IV, Zagreb 1958.

³⁹ AB, C—2, 9, p. 80 od 24. XI. 1784. Jako je isposlovaao, da mu sin, zbog sigurnosti na putu od Göttingena do Dubrovnika, dobije čin pukovnika dubrovačke vojske. »I nostri due come non sapeuan niente, restarono inchiodati alla mia istanza e alla terminazione del Senato. Facilmente tra di loro due sciacquarono la bocca con piacevolezze, perche tutti e due si sono asuefatti di uiaggiare, e passarsi a spese Pubbliche, doue il denaro non pesa a spenderlo...«. Možda je ta štedljivost demagoške prirode, da »treća stranka« dobije vlast. V. niže.

Da su šanse Sorkočevića krajem 1785. bile veoma loše, vidi se iz pisma Dž. Rastića, koji piše prijatelju Mihui, da ne žali, što u devet mjeseci vlasti nije uspio, jer je suđeno, da dobri stradaju, a zli uživaju.⁴⁰

Skretanje Basiljevića prema sorbonezima još je očitije u toku 1785., pa stoga ih, kako pišu, vole svi društveni slojevi bez obzira na stranačku pripadnost.⁴¹ Iza afere s Tominom ženidbom 1786.,⁴² nastao je cijeli niz svađa među nekada složnom salamankeškom vlastelom. Vrlo je teško iz malobrojnih dokumenata utvrditi, gdje je razlog tih svađa principijelne, a gdje lične naravi. Značajno je jedno pismo Katino s kraja 1791. ili početka 1792., u kome javlja sinu, kako je pametno vladanje njeno i njena muža, koji ne prezaju od suradnje sa svim dobronamjernim ljudima, urodilo plodom, dok se front neprijatelja (skoro svi su porijeklom salamankezi) raspao na sastavne dijelove. Ovo je pismo dokaz, da je kompaktnosti salamankeza sasvim i nepovratno nestalo i da su prilike zrele za pregrupiranje po novim kriterijima.⁴³ Francuska revolucija i zbivanje

⁴⁰ *ABi*, cit. pisma. »La Virtù, ed il Vizio sono appunto come due partiti in opposizione, nei quali chi jeri è stato l'Antesignano di uno dimani può essere il Capo dell'altro. E queste Deserzioni succedono ogni giorno. Ma chi è quello che sempre è stato del buon partito! In fuori di me e di voi...« (p. 1) — — — — — »Sono sei mila anni che i tristi fanno la guerra alli buoni; e quanti anni la faranno ancora? Chi sa! E cosa concluderanno? Nulla. La legge eterna della natura è, che vi siano de tristi, e de buoni. Quando mancherà qualunque di queste due specie il Mondo finirà, e voi vorreste estinguere questi cari birbanti, che fanno durar il Mondo? Io credevo che la terza parte (podvukao Ž. M.) in nove Mesi apportarebbe quell'amelioramento, di cui hà tanto bisogno il nostro Paese, compreso anche chi scrive: ma essendo svanita questa speranza, io mi uniformo alli decreti del Cielo« (p. 5 od 6. X. 1785. iz Mrcina). Mišlim, da se riječi »terza parte« imaju shvatiti kao neka nova, treća stranka, koju vode Sorkočevići, za koju se zalaže i Rastić, i koja je, evo, skrahirala, nakon 9 mj. što drži ključna mjesta u vlasti. To je, dakle, neki novi pokret, koji bi htio zamijeniti sve ranije stranke, ako je vjerovati, u interesu Republike. Malo iza toga Miho je otišao na liječenje u Italiju i ostao tu preko 3 godine. (Slične misli razlaže M. Sorkočević u pismu od 1. II. 1791. Roku Bonfiolu, *ABi*).

⁴¹ *AB*, C—2, 9, 87 od 25. V. 1785. Kata piše sinu, kako joj svi čestitaju na njegovim uspjesima u Beču: »Ardisco dire l'aderenza popolare non mi fa maraviglia, ma il vedere la compiacenza universale: fra la Nobiltà non si conoscevano ne partiti, ne Sorbonesi... *Moj Tomo*, questi sono i frutti della condotta dei vostri antenati, e in specie di vostro Padre che sempre si presta al bisogno di ogni uno, accogliendo con maniera dolce e buona tutti. *ib.*, 90, od 20. VII. 1785., piše kako su braća Sorkočević postali omraženi.

⁴² O tome v. u Ž. Muljačić, »*T. Basiljević, predstavnik prosvjećenja u Dubrovniku*«, Pos. izdanja CCXCIX, SAN, Beograd 1958., str. 15.

Što je istina o vezama braće Sorkočevića s Austrijom, mogli bi nam otkriti bečki arhivi. Kata Basiljević piše 25. VII. 1788. (u doba krize austrijske intervencije u Crnoj Gori u ratu protiv Turske): Rispondo al quesito... per il fatto di Luscia (t. j. Luka Sorkočević)... crede la gente aver indagato il vero motivo della sua disperata risoluzione, cioè d'essersi oferto per mezzo dei progettisti, da due anni adietro, di prestarsi per li maneggi, nei quali non doveva entrare ne come repubblicano, ne come privato. Venute le cose al termine, e perse di mano le redini del governo, si trovò fra l'incudine, e martelo, al arrivo dell' infelice, e eccellente Bugliard«. (*AB*, C—2, 6, p. 2. V. i *ib.*, p. 6, 10. Misli na austrijskog emisara Brognarda, koji je stradao na Skadarskom jezeru lipnja 1788., op. Ž. M.).

⁴³ *AB*, C—2, 6, 94. Neprijatelji Basiljevića htjeli bi njih prisiliti, da im služe, kao što to rade Gučetić-Tabakin (Sorbonez, Ž. M.) i sl. Tomini roditelji su ljuti na

u Evropi u vezi s njom otvorili su niz problema, od kojih su neki bili veoma akutni i u Dubrovniku. O novim strankama imamo podataka u gradivu o krizi 1797. god. i u popisima, koje su objavili L. Vojnović i V. Vuletić Vukasović.⁴⁴

Na kraju ćemo reći nekoliko riječi o vanjskopolitičkoj orijentaciji salamankeza i sorboneza, odnosno još ranije »starih« i »mladih«. Tu nam samo malo mogu pomoći vijesti, koje donose Gebhardi,⁴⁵ Engel⁴⁶ i Vj. Jelavić.⁴⁷ Na temelju pariških arhivalija kao i ranije objavljenog izvještaja konzula Lemaira⁴⁸ Jelavić je došao do zaključka, da je u krizi 1763. opozicija protiv oligarhije naišla na razumijevanje francuskog konzula, koji je i ranije kritizirao postupke dubrovačke vlade. Isti Jelavić tvrdi, da je francuski konzul Prévost, po povratku u Dubrovnik u srpnju 1770., saznao, da je za njegova odsustva stranka stare vlastele bila silno ojačala i da se većina »mladih«, bojeći se progona, bješe iselila ili prebjegla nešto u Italiju, osobito u Jakin, a nešto na Korčulu, tako da se broj članova Velikog vijeća smanjio za 1/4. Konzul javlja, da stari taje uzrok tog bijega i govore, kako su mladi išli na studije, ali to u Dubrovniku ne vje-

velik broj salamankeza zbog bojkotiranja kuće nakon Tomina braka, zbog spomenutog procesa i zbog podmetanja klipova, da Tomo ne bude izabran za poklisara Leopoldu II., kad se okruni za ugarsko-hrvatskog kralja (iako bi to bilo povoljno za državnu blagajnu, jer Tomo živi u Beču), v. p. 54—86. Pokušaje pomirenja, koje poduzimlju Lukša Sorkočević, 2 Ranjine, Dž. Rastić, v. u p. 40 i 46. Sad je taj savez familija prsnuo, javlja veselo Kata u pismu 94: »Tutte le loro case oggidi sono discreditate e disprezate pubblicamente da ogni uno per le pupliche vilta e baronate, torno a dire come vedrete, tanto che non c'è due case fra loro che comunicano insieme: Descia con Maria Lucina dopo che si sono pettinate come due petegole da dietro due anni non comunicano... Miho con detta di sola convenienza, Sabo col fratello pure così... Ciocuto isolato, casa, medici e fachini senza riguardo lo deridono, Giono senza clienti con mile anedotti di ingordigia e di falsita maligna, la sua moglie unico rifugio di Miho il quale fara sonetti con rime obligate... Questo è il vero ritratto delle famiglie che non avete l'onore di trattare«. »L'anno passato si facevano congressi (come sempre si usava) politici in casa nostra, dove erano per due sere a 40 gentilomini, che io ne meno vedevo. Finche con una sorte cieca anno rotto il Blustro (t. j. izbornu žaru, sistem biranja glasanjem), per aver la quiete, e condescendere ai detti (t. j. onima gorespomenutim ekstremistima) Salamanchesi, che non potevano soffrire di non avere influenza nel governo, ma credo che l'anno sbagliata non riscotendo piu riguardo da nesuno, e per cio sono discreditati. Piu la moneta falsa non corre«. (v. bilj. 16).

Ključ: Deša, Tomina sestra, žena Balda Jaka Pava Gučetića; Marija Lučina, žena Luka Miha Đurđevića 204; Miho Sorkočević, Sabo Đurđević, braća mu Luko i Mato (narod ih zove »Michiulini« po ocu Mihui); Ciocuto - Orsat Savina Ranjine, Giono - Džono Rastić; blustro, v. Ak. Rj., s. v.

⁴⁴ Ž. Muljačić, »Istraga protiv 'jakobinaca' 1797. god. u Dubrovniku«, *Analizatorski institut u Dubrovniku* II., Dubrovnik 1953, 235—241. Tu je navedena ostala literatura.

⁴⁵ L. A. Gebhardi, *Geschichte der Königreiche Dalmatien, Kroatien, Szlawonien, Servien, Raszien, Bosnien, Rama, und des Freystaats Ragusa*, Pesth 1805., 554—555.

⁴⁶ J. Ch. v. Engel, o. c., 262—266.

⁴⁷ V. Jelavić, o. c., 523 i d.

⁴⁸ S. Ljubić, »Izvještaj g. La Maire, franczckoga konsula u Koronu, o Dubrovačkoj republici«, *Starine* XIII, Zagreb 1881, osobito str. 50—51 i 66.

ruje nitko, a puk je zabrinut zbog nesloge, koja je kadra upropastiti državu.⁴⁹

Koliko vjere treba pokloniti ovoj vijesti, o kojoj drugdje nemamo potvrde, teško je reći. Možda bi se ove proskripcije mogle dovesti u vezu s jednim nepametnim političkim gestom prema ruskom admiralu Orlovu. Ovaj je sukob nanio Dubrovniku teške štete i završio se nakon dugih pregovora tek 1775. A. Sorkočević prigovara u svom djelu jednoj stranci (ne kaže kojoj), koja je slučajno imala većinu (da li u Senatu ili Malom vijeću?) i uvrijedila Orlova, koji se 1768. pojavio na Sredozemlju sa ruskom ratnom flotom.⁵⁰ Ako su sorbonezi bili stalno frankofili, oni bi u to doba morali biti i turkofili (zbog tada prijateljskih veza Turske i Francuske). Vjerojatno je, da je Sorkočević kritizirao protivničku stranku, pa bi trebalo istražiti dokumente o većini u Malom vijeću i Senatu što izlazi iz okvira ovog članka.⁵¹ Onaj, tko bude proučavao dubrovačku vanjsku politiku u vezi s unutrašnjom situacijom, morat će dobro razlikovati, kada stranka na vlasti vodi politiku korisnu državnim interesima, a kada ove podređuje svojim stranačkim probicima. Također će trebati dobro paziti i na to, da velike sile po pravilu vode prema Dubrovniku onakvu politiku, kakva njima časovito odgovara, a ne takvu, kakvu bi priželjkivali njihovi simpatizeri u Dubrovniku. To su uvidali i neki ondašnji bistriji Dubrovčani, pa bi stoga bilo pogrešno tražiti, da pojedine stranke i pojedinci (pa čak i obitelji) imaju stalno iste vanjsko-

⁴⁹ V. Jelavić, o. c., 543 i d.

⁵⁰ A. Sorgo, *Fragments sur l'histoire politique et littéraire de l'ancienne république de Raguse et sur la langue slave*, Paris 1839, nakon što je opisao nered 1763. god. veli na str. 16: »Le gouvernement reprit sa marche ordinaire après une transaction entre les partis, qui ne cessèrent cependant pas depuis de se tirailler de mille manières. Ce fut au stupide aveuglement d'un de ces partis, qui avait la majorité par hasard dans ce moment, qu'on dut de nouveaux et de grands malheurs. Un manque d'égard envers le comte Orloff, amiral russe, qui parut, en 1768, pour la première fois dans la Méditerranée, avec une escadre destinée à combattre les Turcs, irrita profondément Cathérine II. contre la république«.

⁵¹ Moguće je, da je većina Senata odnosno Malog vijeća pukom igrom slučaja, i u doba prevlasti salamankeza, bila sorboneška, ako je zbog bolesti i t. d. velik broj prvih bio odsutan, a državni hitni poslovi nisu mogli čekati.

Napomenuti je, da su mnogi sorbonezi dugo živjeli u inozemstvu, vjerojatno ne samo iz ekonomske nužde, nego i zbog toga, što nisu trpjeli vlast protivne stranke. Tako su Gundulići bili u austrijskoj službi (v. M. Deanović, F. Dž. Gundulića i njegov put u Moskvu 1655. god., *Starine XLI*, Zagreb 1948; N. Gjivanović, »Biskup Josip Frano Gundulić (Gondola) 1711—1774«; Id., »Niz bilježaka o nekim novim, a manje poznatim važnim arhivskim podacima naosob o Gundulićevu rodu i porodici, iz XVI—XVIII. v.«, *Narodna svijest*, Dubrovnik 1939, 35—40). Mnogi Džamanjići su se duže zadržavali u Napuljskoj kraljevini. Neki Natalići su živjeli dugo u Rusiji (v. A. Vučetić, »Porodica Natali u Dubrovniku«, *Dubrovnik* 1909, 57—61, 63—64).

Nije slučajno, da su baš sorbonezi primali strane časti i odlikovanja. Jedna grana Bunića dobila je 1754. od poljskog kralja Augusta III. naslov markiza (v. M. Rešetar, o. c. u bilj. 6), a Šiško Gundulić postao je komornik njemačkog cara i »vitez zlatnog ključa«, pa mu na nadgrobnoj ploči u Male braće u Dubrovniku stoji natpis, da je »*Sacri Romani Imperii Comes de Gondola S. Caesareae Maiestatis Camerarius necnon Auree Clavis Eques etc.*«. Očito je, da im je to bila neke vrste kompenzacija za ponižavanja u domovini.

političke simpatije,⁵² koje ne bi vodile računa o promjenama, što su krajem 18. stoljeća sve brže nastajale u konstelaciji snaga u Evropi.

⁵² Nalazimo često, da se u određene zemlje šalju kao poklisari članovi obitelji, koja je u to doba, po stranačkoj pripadnosti, sklona toj državi, što ne znači, da je, osim izuzetno, neka obitelj kompaktno i principijelno, imala uvijek iste vanjskopolitičke simpatije.

Summary

POLITICAL PARTIES IN THE REPUBLIC OF DUBROVNIK

(A Contribution to the History of the 18th-Century Dubrovnik Society)

The author describes the political struggles among the Dubrovnik noblemen in the 18th century. He succeeded to prove and to document the belief of M. Rešetar that the »Sorbonezi« are the descendants not only of the »new« noble families (coopted in 1664—1668) but also of the mixed marriages (between members of the »old« families and the »new« ones). To prove it, he analysed an Austrian Police Report of 1816 (State Archives at Zadar) and a great number of documents from the State Archives at Dubrovnik.

The descendants of the »new« families enjoyed very limited rights, so that about 120 years passed before they had the possibility of being elected to the highest ranks of the governing bodies. In contrast, the descendants of the »old« families, who had in their veins some »new« blood from their mothers, were almost entirely equal to their colleagues who still preserved the pure »blue blood«. The numerical proportion between the »old« and the »new« noblemen was constantly changing in favour of the »new« ones. The ratio was as follows: In 1700 83 : 16, in 1760 77 : 39, in 1796 43 : 44, in 1808 41 : 54. The former nobles were called (1785 or earlier) »Salamankezi«. The name was given them by their opponents, who in their turn received the name »Sorbonezi« in 1781 or earlier. The Constitutional Reform of 1791 prescribed casting lots or a combination between it and voting by ballots in order to give equal possibilities to members of both parties.

However, all internal conflicts did not derive from the mentioned reasons. For instance, in 1763 the opposition composed of members of the »new« and »old« families succeeded in preventing the attempt of the seven brothers Sorkočević to introduce an oligarchy. It would seem that in 1768—69 the »new« noblemen and their supporters caused a serious conflict between the Republic and the Russian Empire. After which the »old« families again seized power. In the eighties Lukša Sorkočević tried to seize power by relying on Austria, but he did not find sufficient support in his own party. After which he vainly tried to organize a »third party«. After the outbreak of the French Revolution the noblemen began to group themselves according to their political inclinations, which were not necessarily based on the percentage of »blue blood«.

It is still an open question whether the great number of »Sorbonezi« marriages in the period 1775—1785 had any relation with the advancement of the economy of Dubrovnik, which in its turn coincided with the American war of Independence. Another open question is whether Dubrovnik's foreign policy was influenced, and in what measure, by the changes in the personnel composition of the governing bodies according to party membership.